

Kansrekening en financieel waarderen: de actuaris aan het werk

---

Junior College

Katrien Antonio & Kristien Smedts

9 & 10 januari 2024

Geïnspireerd op onze leermodule *Tijd is geld - kasstromen bij de aankoop van een woning financieel en actuairueel waarderen*

Via STEM/**ECON** maak je vandaag kennis met de financiële algebra bij ...

- Hoofdstuk 2 over 'Eerste keer sparen' met o.a. 'rente-op-rente' of **samengestelde interest**.
- Hoofdstuk 6 over 'Eerste keer **huren**, **kopen** of bouwen (en **lenen**)'.
- Hoofdstuk 11 over 'Eerste keer **verzeker**en' met o.a. de schuldsaldoverzeker

Nieuwe leermodule, met als centrale **onderzoeksvragen**:

- (Hoofdstuk 1) **'Time is money!'**: hoeveel tijd? hoeveel geld? en hoe staan die twee met elkaar in verband?
- (Hoofdstuk 2) hoe helpt deze kennis je bij **financiële beslissingen**, bijv. bij de **aankoop van een woning**?
- (Hoofdstuk 3) wat met **financieel en actuariel waarden**? en hoe gebruik je deze kennis om bijv. de **schuldsaldoverzekerings** bij een lening beter te begrijpen?

KU LEUVEN

Junior College STEM en economie

Tijd is geld

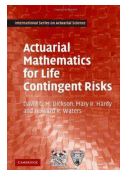
**Kasstromen bij de aankoop van een woning
financieel en actuariel waarden**

Handleiding voor de leraar

Jonas Fillée, Marlies Creemers, Katrien Antonio, Kristien Smedts,
Jesse Aerts, Johan Deprez, Tom Van Doorselaere

- Basis **financiële kennis** is belangrijk!
- Verdieping in **bank- en financiewezen** of **actuariële wiskunde** in bijv. de studies (toegepaste) economische wetenschappen, handelsingenieur en (toegepaste) wiskunde.
- **Onderzoeksthema's** die wij behandelen: ~ **data wetenschap voor verzekeraars**
  - (**Katrien**) hoe bepaalt een verzekeraar de prijs van een (auto/schuldsaldo/...)verzekering, als er geen onderscheid mag zijn tussen de premie voor $M/V/X$? welke segmentatiecriteria zijn relevant (en toegelaten) om in rekening te nemen?
  - (**Katrien**) hoe groot moet de buffer bij een verzekeraar zijn om de schades gemeld na een overstroming te vergoeden?
  - (**Katrien**) hoe kunnen toekomstige scenario's voor sterftekansen voor de Belgische bevolking gesimuleerd worden, en hoe kunnen deze gebruikt worden om bijv. pensioenverplichtingen te waarderen?

Tijdswaarde van geld

Leg een **tijdslijn** en **tijdseenheid** vast (bijv. 1 jaar):

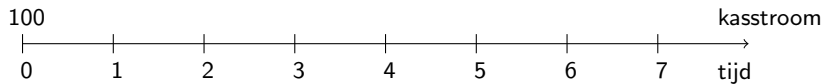
- $t = 0$ is nu ('present moment')
- $t = k$ is k tijdseenheden in de toekomst.

Leg eenheid van **kapitaal** vast (bijv. 1 EUR):

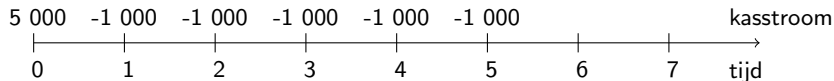
- **kasstroom** ('cash flow') op tijdstip k : c_k
- met teken conventie

bijv. (positief) **te betalen** op $t = k$ of (negatief) **te ontvangen** op $t = k$ (of omgekeerd).

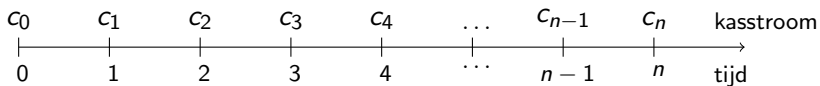
Een voorbeeld van een **kasstroom**:

Een voorbeeld van een **kasstroom vector**:

In het algemeen: **kasstroom vector** $\mathbf{c} = (c_0, c_1, \dots, c_n)$, met lengte $n + 1$:

Typische vraagstellingen:

- berekening van een **slotwaarde (SW)**: bijv. hoeveel is 1 EUR nu ($t = 0$) waard aan het eind van het jaar ($t = 1$)?
- berekening van een **actuele waarde (AW)**: bijv. hoeveel EUR moet je nu ($t = 0$) op een rekening zetten om 1 EUR te hebben op $t = 1$?

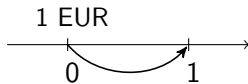
De **rente** of **interest** ('interest rate') bepaalt de groei van geld.

Hoezo?

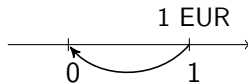
Stel i is de constante, jaarlijkse rente.

Oprenten

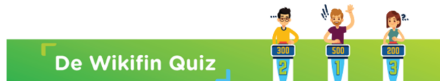

- 1 EUR op $t = 0$ **groeit tot**
 $1 + 1 \cdot i = 1 \cdot (1 + i)$ EUR op $t = 1$
- $(1 + i)$ is de interestfactor
- met $i = 0.03$: 1 EUR op $t = 0$ groeit tot 1.03 EUR op $t = 1$

Disconteren

- 1 EUR op $t = 1$ **disconteert tot** $1 \cdot \frac{1}{1+i}$ EUR op $t = 0$
- $\frac{1}{1+i} = (1 + i)^{-1} = v$ is de discontofactor
- met $i = 0.03$: 1 EUR op $t = 1$ is ≈ 0.97 EUR waard op $t = 0$

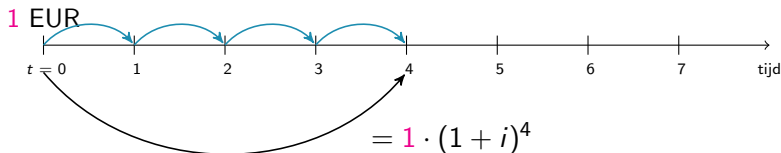

Uit de Wikifin **Kennisquiz over geldzaken**:

Je stort op 1 januari 100 euro op een spaarrekening, die jaarlijks 2% interest opbrengt. Je stort een volledig jaar niets meer bij en haalt niets meer van je rekening. Hoeveel zal er na 1 jaar op je rekening staan?

- A. Minder dan 102 EUR.
- B. 102 EUR.
- C. Meer dan 102 EUR.
- D. Ik weet het niet.

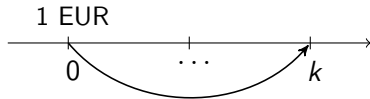
Bron: <https://www.wikifin.be/nl/wikifin-school>, een initiatief van de FSMA, de Autoriteit voor Financiële Diensten en Markten.

- 1 EUR op $t = 0$ groeit tot $1 \cdot (1 + i)$ EUR op $t = 1$.
- $1 \cdot (1 + i)$ EUR op $t = 1$, groeit tot $1 \cdot (1 + i) \cdot (1 + i) = 1 \cdot (1 + i)^2$ EUR op $t = 2$.
- ...
- $1 \cdot (1 + i)^3$ EUR op $t = 3$ groeit tot $1 \cdot (1 + i)^3 \cdot (1 + i) = 1 \cdot (1 + i)^4$ EUR op $t = 4$.

Oprenten

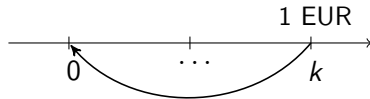
- 1 EUR op $t = 0$ groeit tot $1 \cdot (1 + i)^k$ EUR op $t = k$

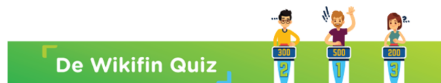
- met $i = 0.03$: 1 EUR op $t = 0$ groeit tot ≈ 1.06 EUR op $t = 2$ en tot ≈ 3.26 EUR op $t = 40$

Disconteren

- 1 EUR op $t = k$ disconteert tot $1 \cdot (1 + i)^{-k} = 1 \cdot v^k$ EUR op $t = 0$

- met $i = 0.03$: 1 EUR op $t = 2$ is ≈ 0.94 EUR waard op $t = 0$

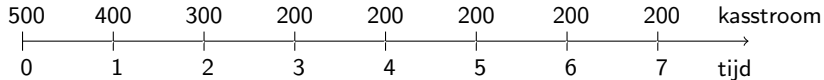

Uit de Wikifin **Kennisquiz over geldzaken**:

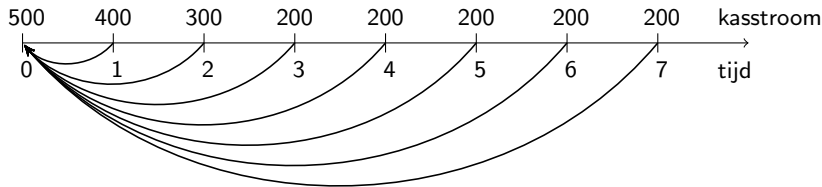
Je laat je spaarrekening uit de vorige quiz vraag (jaarlijkse interest 2%) gedurende 5 jaar onaangeroerd, dus je doet geen nieuwe stortingen of je haalt niets af. Hoeveel zal er na 5 jaar op je spaarrekening staan?

- A. Minder dan 110 EUR.
- B. 110 EUR.
- C. Meer dan 110 EUR.
- D. Ik weet het niet.

Bron: <https://www.wikifin.be/nl/wikifin-school>, een initiatief van de FSMA, de Autoriteit voor Financiële Diensten en Markten.

De waarde op $t = 0$ van deze kasstroom vector is de contante of actuele waarde (AW):
disconteer hiervoor elk van de kasstromen van de vector naar $t = 0$

Met vector $\mathbf{c} = (c_0, c_1, \dots, c_7) = (500, 400, 300, 200, 200, 200, 200, 200)$:

$$\begin{aligned} AW &= c_0 + c_1 \cdot (1+i)^{-1} + c_2 \cdot (1+i)^{-2} + \dots + c_7 \cdot (1+i)^{-7} \\ &= c_0 + c_1 \cdot v + c_2 \cdot v^2 + \dots + c_7 \cdot v^7, \text{ met } v = (1+i)^{-1}. \end{aligned}$$

Laat zien dat de AW van deze kasstroom vector gelijk is aan 2 034.49 bij $i = 0.03$!

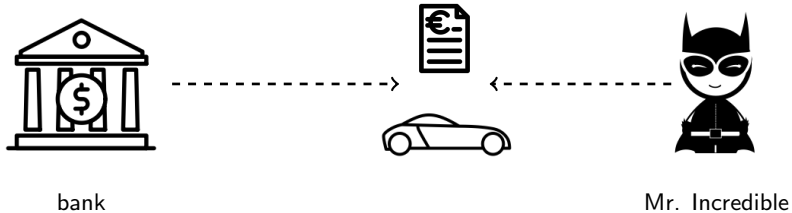
Geld lenen en aflossen

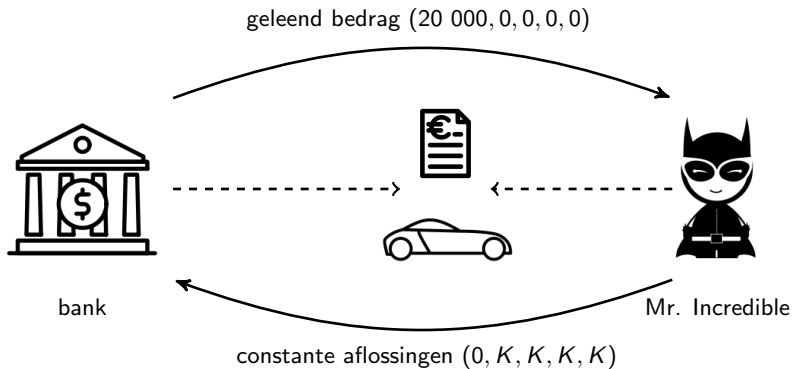

In diverse financiële transacties: **equivalentie opstellen** tussen de (contante) waarde van twee kasstroom vectoren.

Voorbeelden:

- **lening**: kapitaal ontvangen van de bank $\iff$ de terugbetalingen of **aflossingen** die je doet aan de bank.
- **verzekeringsproduct**: uitkeringen of verzekerde bedragen $\iff$ de **premie(s)** die je betaalt voor deze verzekering.

De bank vraagt compensatie voor het uitlenen van 20 000 EUR aan Mr. Incredible, zeg i per jaar.

Twée kasstromen:

- Mr. Incredible ontvangt 20 000 EUR op $t = 0$ van de bank.
- Mr. Incredible betaalt aan de bank K EUR op $t = 1, 2, 3, 4$.

Dit kan je schrijven als vector $(0, K, K, K, K)$, met actuele waarde

$$K \cdot v + K \cdot v^2 + K \cdot v^3 + K \cdot v^4$$

met $v = (1 + i)^{-1}$, **schets op een tijdslijn!**

Aflossing K berekenen

De transactie is **marktconform**, of de kasstromen zijn **actuarieel equivalent**, indien:

$$\begin{aligned} 20\,000 &= K \cdot v + K \cdot v^2 + K \cdot v^3 + K \cdot v^4 = K \cdot (v + v^2 + v^3 + v^4) \\ &= K \cdot v \cdot (1 + v + v^2 + v^3). \end{aligned}$$

Vragen:

- laat zien dat bij $i = 0.03$ de aflossing $K = 5\,380.54$ EUR (met Excel én via somregels meetkundige rij).
- wat is het totaal bedrag dat onze superheld aan de bank terugbetaalt?

Zie ook online kredietsimulatoren, vb.

<https://www.wikifin.be/nl/budget-betalen-lenen-en-verzekeren/kredietcalculator>.

Pensioen- en levensverzekeringsproducten

Zoek een belangrijk verschil!

23

actuaris

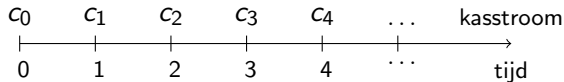
Mr. Incredible's
----->
autolening

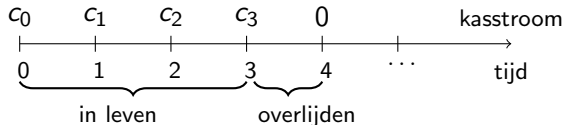
Mrs. Incredible's
----->
pensioen of lijfrente

- Tot nu waren onze kasstromen **gegarandeerd**:

- Bij een lijfrente ('life annuity') is de kasstroom **afhankelijk van het in leven zijn van de begunstigde**:

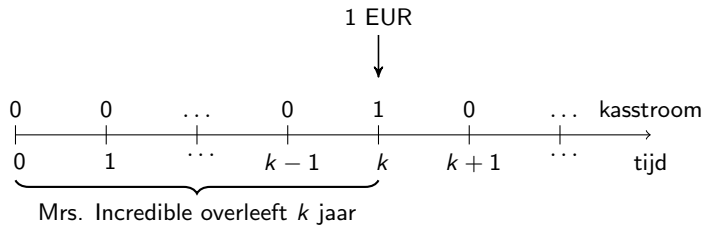

Bijgevolg: aantal betalingen is niet deterministisch, maar **stochastisch**!

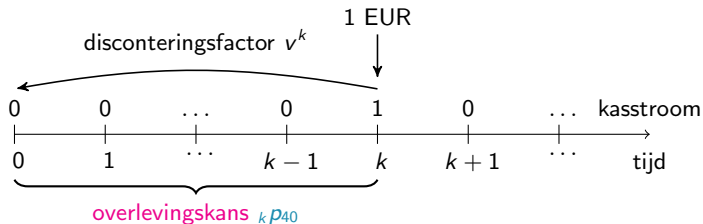
Mrs. Incredible is een 40-jarige superheld op $t = 0$ en doet aan pensioenplanning.

Mrs. Incredible is geïnteresseerd in onderstaand (eenvoudig) pensioenproduct:

Hoe kunnen we **van financieel naar actuariel waarderen** overstappen? **Met kansrekening!**

Van financieel naar actuariel waarderen:

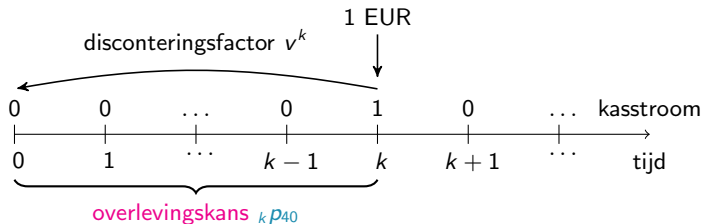

Met **verwachte** contante waarde ('expected present value' of EPV): $1 \cdot v^k \cdot {}_k p_{40}$.

Quiz vraag: vul in $>$, $=$ of $<$

$$1 \cdot v^k \cdot {}_k p_{40} \quad ?? \quad 1 \cdot v^k.$$

Van financieel naar actuariel waarderen:

Met **verwachte** contante waarde ('expected present value' of EPV): $1 \cdot v^k \cdot {}_k p_{40}$.

Inderdaad, bijv. voor $k = 25$ is ${}_{25}p_{40} \approx 0.93$ (cfr. StatBel, periode tafel 2020, vrouwen)

$$1 \cdot v^k \cdot {}_k p_{40} < 1 \cdot v^k.$$

Zeg P de prijs (op $t = 0$) van dit product.

Veronderstel dat 1 000 40-jarige (vrouwelijke) superhelden dit product kopen op $t = 0$.

Iedere superheld betaalt P op $t = 0$.

Verzekeraar ontvangt $1\,000 \cdot P$ op $t = 0$ (**'premies'**).

Dit bedrag groeit aan tot $1\,000 \cdot P \cdot (1+i)^k$ op $t = k$.

Naar verwachting ('gemiddeld') zijn $1\,000 \cdot {}_k p_{40}$ superhelden in leven op $t = k$.
(Verwachtingswaarde van een $\text{BIN}(n, p)$ verdeling is $n \cdot p$.)

Zij moeten allemaal 1 EUR ontvangen op $t = k$ van de (levens)verzekeraar.

Actuarieel equivalent betekent hier:

$$\begin{aligned} 1\,000 \cdot P \cdot (1+i)^k &= 1 \cdot 1\,000 \cdot {}_k p_{40} \\ \Downarrow \\ P &= 1 \cdot (1+i)^{-k} \cdot {}_k p_{40} = 1 \cdot v^k \cdot {}_k p_{40}. \end{aligned}$$

Tot slot

Tot slot

Met (een uitbreiding van) deze basistechnieken kan je

- **financieel waarden**, bijv.:

- actuele waarde van een investering
- leningen

- **actuarieel waarden**, bijv.:

- een verzekering bij overlijden, zoals een schuldsaldoverzekering
- een maandelijks ouderdomspensioen, of ... Win for Life product.

De combinatie van financieel waarden en kansrekening is essentieel bij het **rekenen aan risico's**, het werkgebied van de actuaris!

